

ТМ	Г. XXIX	Бр. 3	Стр. 449 - 453	Ниш	јул - септембар	2005.
----	---------	-------	----------------	-----	-----------------	-------

Осврт
Примљено: 21.01.2005.

Томислав Крсмановић

УЛОГА ИНТЕЛЕКТУАЛЦА ДАНАС

Добро је позната чињеница, да је српски народ¹ у врло дубокој и сло-
женој кризи, у истинској кризи идентитета, да је један од најстаријих и нај-
болеснијих народа на свету, осиромашен, лишен заштите правне државе,
позавањен међусобно, гуран у тензије са суседима, са међународном зајед-
ницом, потискиван у изолацију, да губи територије.

Према прогнозама наших еминентних научника, ако се сад не пре-
дузму праве мере, нешто што би могло ствари радикално изменити на боље,
Срби (и Црногорци) би могли бити за четврт века етничка мањина у Србији
и Црној Гори. Србија је сада смањена, претходна Југославија је нестала, до-
бро је познато да су Срби изгнани са Косова, из Крајине, делова Босне и
Херцеговине, прети отцепљење Црне Горе, ситуација је затегнута и бреме-
нита по нашу државу тешко предвидивим исходима на југу Србије, у Раш-
кој области (Санцаку), па чак и у Војводини.

Суштина кризе која се наставља има бројна лица али једно које је до-
минантно – то је сукоб Новог и Старог, развлашћених и званичне власти,
Реформатора и Конзервативаца, Националиста и Европљана, Демократа и
Радикала, Мондијалиста и Националиста, Мањина и Срба, Регија и Матице,
из чега буја даља криминализација друштва и консолидација мафија. Не-
формална власт се манифестује као главна препрека реформама и изласку
из кризе са једне стране, у исто време формална власт није у довољној мери
у стању да демонтира мафијашке структуре.

Узроци садашње кризе су настали пре много деценија, филозофски
гледано криза је се зачала пре више векова.

Али нас занимају директни скорашњи узроци који су изнедрили да-
нашњи кошмар. Они су настали још 1941. године, а онда су били све прису-
тнији од 1945. из године у годину, све до октобра 2000. године, па нажалост
и онда мада у мањој мери све до данас. Претходни комунистички систем
је имао поприлично, то морамо признати, и добрих страна и достигнућа.
Али нажалост из године у годину, из деценије у деценију, су све више узи-
мали маха безакоње, масовна и систематска кршења људских права, само-
влашће, узурпације, отимачине, дискриминације и прогони, да би разорни

¹ Ова политиколошка анализа, предочава не само тежак положај већинског ста-
новништва, него и других мањинских, етничких и верских ентитета у Србији и
Црној Гори.

оркан опустошио ове просторе последњих петнаестак година. То је било време истинске параноје и масовне производње сумњивих личности, непријатеља, политизације, конспирација, субверзија, тако да је временом, макако то фантастично звучало, скоро већина грађана на неки начин била стављена под различите називнике сумњивих личности и бивала изложена сумњичењима, па и дискриминацијама, прикрађивањима права, или и истинским прогонима. Удружено са нерадом, расипништвима, погрешним концептима у разним областима, је произвело неизмерне тензије, огромна расипања људских ресурса, материјална расипништва, нерад и паразитизме, глобалну друштвену патологију, губитак мотивација за рад и учење. Мржња је достигла неслућене димензије, што је све на неки начин означавало самоуништење државе и нације, а од почетка 90-их година прошлог века манифестовало кроз ратове, распад земље, људске жртве, избеглице, материјална разарања, економски колапс, и драстично слабљење виталности, старење и крајње лоше стање здравља грађана.

Ова истинска катаклизма је била пропраћена у појединим временским периодима после распада земље скоро глобалном, може се слободно рећи, чудовишном криминализацијом друштва, масовним декадентним и морбидним појавама.

Трагична је и запрепашћујућа чињеница да смо, са појединих гледишта и аспеката, имали од 1945. године, па све до недавно, мање поштовања закона неголи у 14. веку. У Законику Цара Душана је писало: "Да судије суде по закону, а не по страху од царства ми". И тако је и било како је било записано. Тада је српска држава била највећа и најмоћнија, управо због тога што је био поштован закон.

Данас, у 21. веку, чак и после званичне победе демократије октобра 2000, иако има осетних побољшања у појединим сферама, још увек нема адекватног поштовања закона за већину грађана наше земље, судство је и даље у кризи, судске одлуке се често одуговлаче, или су неправичне, вршљају свакојаки прекршиоци закона и туђих права, криминалци, и свакојаке мафије.

Познато је да без слободе ниједна друга људска вредност није могућа. Слобода је, за нашу психолошку и духовну природу, исто толико важна као што су нам за биолошку природу важни храна и ваздух који удишемо. Ако нема слободе, привреда стагнира, култура пропада, наука се не развија довољно, опада животни стандард, слаби људски дух. Настају беда, тензије, ратови, болештине, развијају се свакојаке друштвене патологије. Сви знамо да се упаво то код нас десило, и још увек се на несрећу дешава, разорни тренд је подмукло и даље је присутан.

Докле год не уведемо поштовање закона и људских права неће бити помака на боље.

Треба да се замислимо и запитамо зашто је тако, зашто смо имали на неки начин у понечему више поштовања закона у "мрачном" Средњем веку" неголи данас?

Од 2000. године има значајних побољшања, али недовољних. Није проблем у званичној власти коју сада сачињавају експерти који искрено желе добро своме народу. Али нема очекиваних резултата јер је се старо недовољно развлашћено ушанчило дубоко и одолева у лошим навикама непоштовања закона.

Недостаје анализа узрока кризе, ко, како, и зашто је производи, или програмира, како је и зашто настала?

Шта чинити?

Зашто се још увек не говори без длаке на језику о највећим проблемима? Зашто још увек на неки начин царује "лакировка"(улепшавање)? Зашто наши научници и држава нису проучили друштво и узроке кризе?

Врло је бременита негативним последицама чињеница, маколико болна и деликатна, морамо је признати, да и дан данас постоје неке теме, о којима се не говори потпуно отворено, као и особе које су и даље под неким извесним тихим, прећутним забранама, по свој прилици на делу је рутина, или наслеђене предрасуде према појединцима, који немају довољно могућности да јавно износе своја виђења.

Чак и после формалне победе демократије, иако има више него ли стидљивих знакова побољшања, иако медија громогласно и често говоре о свим могућим злоупотребама, ипак се још увек не говори без длаке на језику, на прави начин истина о стању у земљи и држави, и о узроцима продуженог слабљења државе и нације. Допринос друштвене науке је сведен на повремене парцијалне дебате, многе значајне теме су гурнуте у запећак, оно што највише забрињава је што није дата реч мултидисциплинарним тимовима научника.

Нажалост, оваквом стању су допринели и поједини интелектуалци.

Погодан је моменат да се на дневни ред стави питање конформизма појединих српских (и црногорских) интелектуалаца, који још нису поставили под лупу научне анализе узроке садашње кризе и распада земље. Истичем разорне последице опортунизма оних који би требало да буду храбри да кажу све што треба рећи. Понешто се понегде каже, али недостаје енергично разоткривање и изношење чињеница, обично се анализе свODE на листу свакојаких злоупотреба, страданија, на теоријска и филозофска врло умерена разматрања и дискусије. Не даје се темељита анализа узрока и предлог мера. Магла и конфузија, нејасности, обавијају и даље многе најзначајније друштвене сфере и појаве. А то значи – истина се заобилази и свесно или несвесно скрива. На делу је страх и жеља да се не замери некаквим моћницима, разуме се на штету већине. Ради се о навикама, увреженим страховима.

Али који су то данашњи моћници којима смета и дан-данас указивање на грешке? Да ли су то званичници или неко други? Не бих никако казао да истина смета др. В. Коштуници, Б. Тадићу или неком другом државном функционеру, пре је прихватљива претпоставка да се томе опиру оне личности које желе да скрију своје претходне злоупотребе, или којима одговара постојање непоштовања закона да би се они сами богатили.

Докле год се не проговори на прави начин, нема праве анализе, закључака. То значи да нема правих предлога мера, тј. нема праве акције да се изађе из кризе.

Оним, пак, конформистички настројенијим интелектуалцима се, морамо то признати, још увек више омогућава да своја мишљења обзнањују преко средстава комуницирања, док су они интелектуалци који имају радикалније приступе у извесној мери онемогућени, мада, истини за вољу, има помака и у овој области. Овим се, између осталог, дотиче питање признатих и непризнатих интелектуалаца. Нажалост, нова власт није успела да довољно интегрише све стручњаке, да их обједини и укључи у препород. А то нам

је данас најпотребније, више неголи икада раније, јер је нација ослабила, постоји одлив мозга, болештине и борба за пуки опстанак, или пак смртни исходи, све то је одвојило многе умне људе од интелектуалног доприноса у својој области. Структуре званичне власти су се донекле затвориле у своје атаре, кланове, и гурају своје. А немају довољно слуха за општи интерес.

Конформизам српских интелектуалаца је далеко више као појава изражен неголи код других јужно-словенских народа, а да не говорим о Пољацима, Чесима, Словацима, Мађарима, Румунима. Немци су, на пример, били у сличним ситуацијама у овоме веку као ми Срби и Словени, али не заборавимо да су немачки научници и лекари, световне личности, у време највеће страховладе нацизма за време Хитлера, без длаке на језику оптужили нацисте за ондашња њихова недела. Код нас то није био случај, сем храбрих појединаца, дисидената и бораца за људска права. Најжалосније је то што они храбри појединци и најчешће непризнати интелектуалци (пригушени или угушени), који су такве табу теме разоткривали, уместо подршке од признатих интелектуалаца наилазили су на њихов подсмех или ниподаштавање. Или су пак служили појединцима, моћницима из сенке, да на њима праве своје каријере.

Онима који су скривали истину, добро је долазило да тврде да "само будале говоре истину, или оне јавно кажу што паметни у себи потајно мисле", да то "говоре дворске будале". У коју категорију сврстати такве интелектуалце из претходног периода који су свој страх ("певац који рано кукуриче заврши у лонцу"), рационализовали неким наводним високим интелектуалним нивоом излагања, интелектуалном одмереношћу у излагању? ("Ама, нећу да будем самоубица, нисам ја будала"?). Шта рећи о мисли нобеловца Иве Андрића изреченој још почетком прошлог века: "Ово су смутна времена где паметни ћуте, будале говоре, а фукара се богати"? Још су смутнија била времена у доба Тита и Милошевића. Данашња времена транзиције су још смутнија. Можда се налазимо у најделикатнијем моменту у нашој, не само новијој историји. Али то не значи да треба да ћутимо, напротив, истину треба рећи, да смо тако чинили не би сада били у овој ситуацији. Али је потребно најделикатније истине стилизовати језички, саопштити на прихватљив начин.

Говори се понекад о неким наводним паганским особинама Срба, то би се могло свести и на сувише изражен опортунизам, како народ каже "на се, у се и пода се".

Не бих се могао сложити да се овде ради о генетској оптерећености Срба, него пре о игри геополитичких и историјских коинциденција које су, деценијским негативним дејством, произвеле одређено стање духа нације. Па, ето, говорили су раније: "Имају власт какву заслужују, укључујући и мафијаше". То је не само нетачна, него у својој бити и расистичка тврдња. Ми нисмо криви што су нас напали Турци који су од нас били неупоредиво бројнији и јачи, који су нас поробили, вратили у прошлост и уназадили, да се од тога још нисмо опоравили. Ми смо вековима били брана Европи од најезде Азијата, која се за то време развијала, а ми назадовали. Тако ослабљеној нацији, вековима тиранисаној, гурнутој у дубоку кризу идентитета, није било тешко наметати погрешне изборе, нарочито у Другом светском рату и касније, приликом завођења таквих нерационалних концепата какви су били комунизам, несврстана политика, самоуправљање, итд, све до данашњих дана.

Слажемо се, барем неки од нас, да нам је потребан смисао за прагматичност и дипломатичност. Али има и оних који заговарају ригидност или конфронтације. Из, нажалост, делимичног статистике или објекта треба да постанемо субјект. Потребне су нам нова зрелост и свест. Позитивно је сазревање једне шире свести о томе да кључну улогу у генези наше кризе имају спољно-политички фактори и да управо у овој сфери треба тражити решење. А то значи, прибећи дипломатији и дипломатичности као уметности могућег. Треба, пре свега, упознати контекст и потребе, као и жеље доносиоца одлука, великих сила, њихове аспирације на Балкану и у свету, њихове стратегије задовољавања сопствених интереса. Моћници, пре свега, захтевају подређеност њиховој визији, конформизам. Ми треба у оквиру тога да пронађемо могућности за неке озбиљније помаке, као што су то учинили неки други народи који су били у сличној ситуацији у којој смо ми сада (мислим пре свега на Немце и Јапанце после њихових пораза у Другом светском рату), јер смо и ми сада на неки начин губитници као што су они били пре шест деценија. Или, пак, као земље из нашег гео-окружења. То не значи жртвовање наших националних интереса, него вредновање дипломатског прагматизма – уметност могућег. Наша неодмереност, нереалност, нетактичност, недипломатичност контрапродуктивни су. Исто тако и полтронство и попустљивост према светским моћницима на штету нације.

Ми који улазимо у Европу, Нато партнерство, имамо право да говоримо отворено о свим темама, као што на то имају право и други народи Европе. То нам нико неће узети за зло, разуме се под условом да то чинимо на примерен начин. Имамо право да користимо наша права под условом да не угрожавамо туђа. Не смемо дозволити да опстају бројне табу теме. Једна од њих је о мафијама, које "руше Скадар на Бојани" – што дању званична власт сагради, оне ноћу сруше.

Малограђански стид и женирање пред овом шкакљивом и интимном сфером, такође, фрустрирају многе да о томе проговоре отворено и без увијања. Деликатно је овако нешто рећи, понекад услед сумњичења да се претерује или чак да се параноично реагује. Тешко је говорити о нечему што је обавијено велом тајне.

Чињеница је да наша друштвена наука тавори и не служи својој намени. Штете су кобне по све нас. Исправне процене, дијалог, помирење, праштање, слога и сарадња – то је наш одговор и предлог мера за разрешење актуелне кризе. Друштвеној науци треба дати положај и улогу коју заслужује. Без дијагнозе узрока кризе, нема исправки.